

Hazánk első földtani térképe

220 éve, 1797-ben, Londonban jelent meg Robert Townson, angol világotutazó híres útikönyve, melynek melléklete hazánk első, nagyobb területet ábrázoló, színezett földtani térképe, melyen 13 földtani képződményt különített el. Alapjául egy szintén kiemelkedő jelentőségű munka szolgált: Korabinszky János Mátyás 1791-ben megjelent, hazánk gazdasági és természeti viszonyait bemutató térképe. A Magyar Bányászati és Földtani Szolgálat Térképtárában mindkét, ritkaságnak számító térkép megtalálható.

Robert Townson egy londoni kereskedő legfiatalabb, házasságon kívüli gyermekeként született 1762-ben. Alig múlt 10 éves, amikor apja halála után kereskedőtanoncnak állt, de néhány év elteltével rájött, hogy ez az élet nem teszi őt boldoggá: „*Nekifogtam, hogy számot vessek a két lehetőséggel: a kereskedőség folytatása révén várható vagyongyarapítás kedvéért legalábbis életem legszebb éveiben földlaldozzak-e mindent, amiben örömöm telhet, vagy tüstént eldöntsem, hogy oly takarékosan élek, ami lehetővé teszi, hogy a hajlamaim által kijelölt úton járjak.*” Ez utóbbi mellett döntött és természetbúvár lett. Első útjára 1783-ban indult el. Nagyrészt gyalogszerrel bebarangolta Franciaországot és Itáliát – egészen Szicíliáig eljutott.

1787-ben Párizsban az École des Mines hallgatójaként ásványtant és metallurgiát tanult, majd 1789-ben Edinburgh-ben orvostudományt, kémiát és természetrajzot hallgatott. 1791-ben már a göttingeni egyetem hallgatója. Innen Bécsbe ment, majd 1793-ban körutazást tett Magyarországon: bejárta a Dunántúl északi részét, Budát és környékét, a Mátra vidékét, a Hortobágyot. Egészen Nagyváradig eljutott, ahonnan visszafelé jövet tanulmányozta a tokaji szőlőművelést és borkészítést, majd ellátogatott a wieliczikai sóbányákhoz és a felvidéki bányavárosokba. Útja során feljegyzéseket készített a korabeli Magyarország gazdasági, társadalmi, politikai helyzetéről és nagyon alapos közzettani, ásványtani, botanikai és zoológiai megfigyeléseket tett. Mindezeket foglalta össze a bevezetőben említett, *Travels in Hungary with a short account of Vienna in the year 1793* címmel megjelent könyvében, amely a XVIII. század végén az egyik legalaposabb leírás volt Magyarországról.

A Budai-hegységben tett kirándulásai alkalmával például nem csupán a hegyeket felépítő kőzetekről és az itt található növényvilágról írt részletesen, hanem az utazót elbűvölő látványt is megörökítette: „*A budai hegyekből látni a kecskeméti pusztaságot, ami annak a hatalmas síkságnak a része, ami Váctól, a Mátrától és Tokajtól délre egészen Máramarosig és Belgrádig nyúlik, Budától és a Balatontól pedig egészen azokig a hegyekig, melyek elválasztják Magyarországot Erdélytől. ... Itt vannak a nagy puszták és tanyák, ahol a sok marhát tartják, és innen látják el Bécset és a távolabbi piacokat is marhával. A síkság többségében száraz és homokos, de néhány helyen mocsaras.*”

A könyv mellékleteként megjelent 1:1 000 000-s méretarányú, *Magyarország új térképe, különös tekintettel folyóira és természeti viszonyaira* című térképe alapjául Korabinszky János Mátyás 1791-es térképe, a *Novissima Regni Hungariae potamographica et telluris productorum tabula – Wasser und Producten Karte des Königreichs Ungarn – Magyarország természeti tulajdonságának tüköre* szolgált, amely 72 jellel és 18 betűrövidítéssel mutatja be hazánk korabeli természeti-gazdasági erőforrásait. A térképről megtudhatjuk, hol bányásztak

kőszenet, ezüstöt, merre mostak aranyat, hol élt akkortájt bölömbika, hortyogó egér, havasi kecske. Korabinszky jelölte a térképen a savanyú forrásokat, a pálinkafőző házakat, a puskapor malmokat, a pénzverő házakat, hogy hol hizlaltak sertést, hol tartottak selyemhernyót. A térképről leolvashatók a korabeli közigazgatási határok (megyék, székek, kerületek), valamint a lakosság nemzetiség szerinti egykori megoszlása is. Ez volt az első olyan térkép a világon, amely egy ország természeti és gazdasági viszonyait mutatta be nagy részletességgel.

Townson szinte változatlanul vette át Korabinszky térképét. A latin–német–magyar nyelvű jelmagyarázatban a németet angolra cserélte és kiegészítette a postautakat. Legfontosabb változtatása a földtani színjelölés volt, amit korábban senki nem alkalmazott a Magyarországról készült térképeken: 13 közetcsoporthat különített el, ezek elterjedése még mai szemmel nézve is rendkívül pontos, főleg, ha számításba vesszük, hogy Townson milyen rövid ideig tartózkodott Magyarországon. A legrészletesebben a Magas-Tátrát és annak környezetét ábrázolta, ahol viszonylag hosszabb időt töltött. Ő volt az első angol, aki a hegység számos csúcsát megmászta. Kirándulásai alkalmával olyan részletes leírásokat készített az állat- és növényvilágról, hogy ezek máig a Tátra-kutatás alapjának számítanak.

Babinszki Edit

(Megjelent az *Élet és Tudomány* 2017/33. számában.)